

De nieuwe kerndoelen en *Pit*

Uitgeverij Zwijsen – oktober 2025

In Pit zijn alle kerndoelen gerealiseerd die SLO in april 2025 heeft vastgesteld.

In dit artikel laten we per kerndoel zien hoe dit in Pit is verwezenlijkt.

In Pit?

Domein Overkoepelend		
Kerndoel 1	De school stimuleert de taalcompetentie van leerlingen. A De school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving. B De school stimuleert de taalontwikkeling van de leerling in alle leergebieden.	✓ ✓
Domein Communicatie		
Kerndoel 2	De leerling begrijpt teksten. A De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten. B De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten. C De leerling verkent de betrouwbaarheid van verschillende bronnen.	✓ ✓ ✓
Kerndoel 3	De leerling produceert teksten. A De leerling spreekt en schrijft afgestemd op doel, publiek en context. B De leerling gebruikt taal op een creatieve manier. C De leerling schrijft om tot kennisopbouw of begrip te komen.	✓ ✓ ✓
Kerndoel 4	De leerling voert gesprekken. A De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context. B De leerling voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.	✓ ✓
Kerndoel 5	De leerling ontwikkelt zich als bewuste taalgebruiker. A De leerling reflecteert op het proces en evalueert het product van een taalactiviteit.	✓
Domein Taal		
Kerndoel 6	De leerling toont inzicht in taal als systeem. A De leerling beschouwt de relatie tussen vorm en betekenis van taal. B De leerling toont inzicht in regels en procedures voor spelling, formulering en interpunctie.	✓ ✓
Kerndoel 7	De leerling verkent het gebruik van taal. A De leerling verkent hoe je met taal uiting geeft aan identiteit. B De leerling verkent taalvariatie en taalverandering in het Nederlandse taalgebied.	✓ ✓
Domein Literatuur		
Kerndoel 8	De leerling doet ervaring op met literatuur. A De leerling ontwikkelt een eigen leesvoorkeur. B De leerling verkent de waarde van literatuur.	✓ ✓
Kerndoel 9	De leerling toont inzicht in literatuur. A De leerling toont inzicht in verhalende teksten. B De leerling toont inzicht in genrekenmerken van literatuur.	✓ ✓

✓ = alle indicatoren van deze doelzin zijn aanwezig in Pit

✓ = Pit draagt wezenlijk bij aan alle indicatoren van deze doelzin

Domein Overkoepelend

Kerdoel 1 De school stimuleert de taalcompetentie van leerlingen.

1A De school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving.

Pit zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving, waarbij functionele taalvaardigheid centraal staat (Planmatig, Interactief leren, gericht op Transfer), en Plezier in Taal belangrijk is. In het Groeischrift Taal en Spelling kunnen de leerlingen hun vorderingen in alle leerlijnen vastleggen (formatieve evaluatie).

In de Pit Projecten doen de leerlingen onderzoek binnen Onderzoekend en Ontwerpend Leren waarbij ze van allerlei rijke, vooral authentieke (ook digitale) bronteksten en filmpjes gebruikmaken en het resultaat in een eindproduct presenteren.

Aanbieden van taalactiviteiten in betekenisvolle contexten

In elk blok van Pit Taal wordt aandacht besteed aan het verbeteren van het (durven) spreken, kijken en luisteren, lezen en schrijven. De taalactiviteiten zijn betekenisvol door de context van de verhaallijn of een gegeven context. Daarnaast zijn er nog de Pit Projecten: in elk project vinden alle taalactiviteiten plaats binnen de betekenisvolle context van het onderzoek en van de presentatie van de resultaten. De leerlingen gebruiken daarvoor allerlei (ook digitale) authentieke teksten en filmpjes.

Aanbieden van een veelzijdig en actueel aanbod van jeugdliteratuur binnen een vaste leesroutine

Aan een vaste leesroutine draagt Pit regelmatig bij met (ook authentieke) literaire teksten en met spreads in het Groeischrift waar de leerling kan bijhouden wat hij gelezen heeft en wat hij van een boek vindt. Bovendien gaat in groep 8 (blok 5) een heel hoofdstuk over: 'Lees mee(r)', waarin de leerling luistert naar een interview met een schrijver, praat over zijn lievelingsschrijver, een samenvatting van zijn lievelingsboek maakt en een boekverslag schrijft.

Aanbieden van kennis en vaardigheden uit het leergebied Nederlands in onderlinge samenhang

De **T** van Pit staat voor **Transfer**. Binnen de methode worden kennis en vaardigheden in samenhang aangeboden (interne transfer). In de Algemene Handleiding wordt dit per leerlijn uitgebreid beschreven.

Stimuleren van de leesmotivatie en de durf om te spreken en te schrijven

Leesmotivatie en de durf om te spreken en te schrijven wordt aangemoedigd met bijvoorbeeld de algemene attitude: 'Van fouten leer je'; bij Spreken met de spreektips: 'Wees niet bang om te praten' en 'Wees jezelf'; bij Lezen (Groeischrift): 'Lees veel en vooral dingen die je interesseren'. Daarnaast geeft Pit Taal in de Algemene Handleiding tips voor de interactie in Taaldenkgesprekken, ook om leerlingen aan te moedigen te praten en geeft Pit aan welke interactievaardigheden je kunt inzetten om voor een veilig leerklimaat te zorgen.

Ruimte bieden aan verschillende talen en taalvariëteiten van leerlingen

Tijdens de lessen, in de handleiding lesbeschrijvingen wordt regelmatig aandacht besteed aan NT2, meertaligheid en taalvariatie (zie kerndoel 7).

1B De school stimuleert de taalontwikkeling van de leerling in alle leergebieden.

Pit Taal en ook de Pit Projecten stimuleren de taalontwikkeling van de leerling in alle leergebieden.

Stimuleren van betekenisvolle activiteiten waarin school- en vaktaal en vakspecifieke taalvaardigheden verworven kunnen worden

Functionele taalvaardigheid staat centraal in Pit. De taalactiviteiten zijn betekenisvol binnen de verhaallijn, gegeven contexten en door de transfer (= het kunnen toepassen van de geleerde taalvaardigheden in, maar ook buiten de methode, in andere vakken en in het leven buiten school).

In alle lessen Taal komt Woordenschat aan de orde.

Het totale aanbod van school- en vaktaal in Pit Taal is ruim 1.270 woorden. Daarvan worden > 900 woorden expliciet aangeboden (in de lessen 1 t/m 4) volgens het viertakt-model van M. Verhallen. In de lessen Taal Verkennen leren de leerlingen ongeveer 70 schooltaalwoorden (grammaticale termen). En tijdens het uitvoeren van de taaltaken worden bij het beschouwen, monitoren en reflecteren in totaal ca. 300 schooltaalwoorden gebruikt. Het gaat overigens bij de taaltaken om algemene termen als reclaimedoel (luisteren), de mimiek (spreken), de context (lezen), kenmerken (schrijven), dan wel specifiek de benoeming van tekstsoorten (interview, discussie, fabel, betoog bijvoorbeeld) en tekstelementen (standpunt, spreektempo, hoofd- en bijzaken, verwijzing, ondertekening bijvoorbeeld).

Regelmatig komen vakspecifieke taalvaardigheden aan bod, bij zowel luisteren, spreken en gesprekken voeren, als bij lezen en schrijven. Zo luisteren de leerlingen naar uitleg, houden een monoloog over een gekozen onderwerp, houden een samenwerkgesprek waarbij rollen worden verdeeld, en lezen en schrijven ze informatieve teksten. En de leestekst in les 4 is bijna altijd een schoolboektekst, waarin alleen school- en vaktaal (schooltaalwoorden) centraal staan. In de Pit Projecten kunnen de leerlingen deze vaardigheden verder verdiepen.

Stimuleren van het gebruiken van rijke teksten over inhoudelijke thema's in alle leergebieden

Pit Taal biedt verrijkende taal in het aanbod van zowel de luister- als leesteksten, waarbij gevarieerd taalgebruik, (soms) complexe zinsstructuren en een aantal 'moeilijke woorden' kenmerkend zijn. De bijdrage aan een rijke taal- en leesomgeving zie je overigens ook in de variatie van tekstsoorten. In de Algemene Handleiding worden daar overzichten van gegeven. Bij alle taaltaken in Pit gebruiken de leerlingen een stappenplan voor de aanpak van die taaltaak, bijvoorbeeld bij de uitleg over een bepaald onderwerp binnen een ander vak (groep 7), of bij het lezen van een tekst over een specifiek geschiedenis-onderwerp, zoals de Hongerwinter (groep 8). Die vakspecifieke taalvaardigheden kunnen de leer-

lingen gebruiken in andere leergebieden (externe transfer) maar ook in de Pit Projecten (interne transfer), want de projecten gaan vooral over andere leergebieden, zoals 'De ijstijd' (Geschiedenis), 'Geluid' (Techniek), 'Democratie' (Burgerschap) en 'Droomplek' (Aardrijkskunde). Daarmee wordt het gebruik van rijke teksten over inhoudelijke thema's in alle leergebieden gestimuleerd.

Stimuleren van taalproductie en interactie in alle leergebieden

De **I** van **Pit** staat voor **I**nteractief leren en de **T** van **Pit** voor **T**ransfer. Door dit didactische uitgangspunt worden taalproductie en interactie in alle leergebieden gestimuleerd. Voor de taalproductie, dus bij spreek, gespreks-/samenwerk- en schrijftaken, leren de leerlingen in Pit Taal een stappenplan dat ze in andere leergebieden kunnen toepassen: in de eerste plaats in de Pit Projecten (interne transfer), maar ook in andere vakken (externe transfer). Zo leren ze gesprekregels die ze kunnen toepassen bij het samenwerken in Pit, maar ook in andere vakken en in de bovenbouw verdelen ze rollen, wat ook handig is als ze samen aan een project werken in een ander leergebied. Ook de stappenplannen en strategieën die ze bij schrijven per tekstsoort leren, passen ze toe in andere leergebieden. Voorbeelden hiervan zijn: een samenvatting schrijven (groep 7), een verslag maken (groep 7), en het gebruik van verschillende, betrouwbare bronnen bijvoorbeeld als je een werkstuk maakt (groep 8).

Stimuleren van aandacht voor taalverzorging en taalgebruik in alle leergebieden

In Pit Taal en Spelling is er altijd aandacht voor taalverzorging en taalgebruik in alle domeinen van taal: spreken, luisteren, lezen en schrijven. Bij de taaltaken spreek- en gespreksvaardigheid wordt er vooraf nagedacht over en achteraf gereflecteerd op taalgebruik, waaronder woordkeuze en formuleringen. Bij alle schriftelijke eindproducten (zowel in Pit Taal als in de Pit projecten) krijgen de leerlingen een checklist op grond waarvan ze nog verbeteringen aanbrengen, voor ze de tekst in het

net schrijven. Taalverzorging en taalgebruik krijgen door de externe transfer ook aandacht in andere leergebieden, zoals bij de zaakvakken. (Zie 'transfer' in de lesbeschrijvingen van de handleidingen.)

Aanbieden van een schoolbrede set van aanpakken en flexibel inzetbare strategieën bij het ondersteunen van taalactiviteiten in de andere leergebieden

Zoals gezegd staat de 'T' van Pit voor **Transfer**. In de lesbeschrijvingen zijn vanaf groep 6 regelmatig suggesties opgenomen hoe en wanneer het geleerde buiten Pit - in school en daarbuiten - gebruikt kan worden. Bovendien kan de leerling samen met zijn leermaatje in zijn Groeischrijft (bij: *Gebruik ik wat ik heb geleerd?*) aan het eind van het jaar daarop reflecteren door per vaardigheid twee situaties te bedenken waarin hij het geleerde toepast of gaat toepassen.

In Pit Taal leren de leerlingen dus een set van aanpakken (stappenplannen en strategieën) die (meer dan) schoolbreed kunnen worden ingezet. Met andere woorden: Pit stimuleert de leerling om alle geleerde strategieën en stappenplannen (waaronder taalverzorging en taalgebruik) toe te passen in andere vakken op school én in situaties buiten school (externe transfer).

Domein Communicatie

Kerdoel 2 De leerling begrijpt teksten.

2A De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten.

Met Pit werk je aan het verkrijgen van begrip van zakelijke en literaire teksten.

Aandachtig luisteren, kijken of aandachtig vloeiend lezen

Elk blok in Pit Taal bevat een kijk/luistertekst (in les 1), luistertekst (les 2), twee leesteksten (in les 3 en 4) en er wordt een voorbeeldtekst gebruikt voor schrijven (in les 8). De tekstsoorten zijn zeer gevarieerd:

zowel wat zakelijke als literaire teksten betreft. Zo luisteren de leerlingen bijvoorbeeld aandachtig naar aanwijzingen uitvoeren of naar een interview (non-fictie: zakelijk) of naar een voorgelezen verhaal (fictie: literair), lezen ze een schooltekst, schema, artikel of ingezonden brief (non-fictie: zakelijke teksten) of lezen een (beeld)verhaal, gedicht, raadsel (fictie: literair). Ook in de Pit Projecten werken leerlingen aan hun tekstbegrip, zowel bij filmpjes als bij leesteksten, als ze voor hun onderzoek hun onderwerp verkennen en allerlei informatie verzamelen.

Inzetten en uitbreiden van woordenschat, kennis over taal en kennis van de wereld

Woordenschatuitbreiding komt in alle lessen in Pit Taal aan de orde. Ten eerste komen in alle kijk/luister- en leesteksten (les 1, 3 en 4) nieuwe woorden voor om te leren volgens het viertakt-model van M. Verhallen: 540 woorden per leerjaar. Bovendien kunnen de leerlingen een persoonlijke (moeilijke) woordenlijst aanleggen achter in het leerwerkschrift: 'Mijn pittige woorden'.

Daarnaast wordt de woordenschat ingezet en uitgebreid bij het beschouwen van, monitoren tijdens, en reflecteren op taaltaken. Het gaat om algemene termen (bijvoorbeeld: lichaamstaal, mimiek, hoofdzaken, luistermanier, de context), termen voor de aanduiding van een tekstsoort (bijvoorbeeld interview, brochure, slogan, betoog, aanmeldingsformulier, bijsluiters) en woorden voor tekstelementen (zoals conclusie, ik-verteller, details en refrein).

Door de realistische verhaallijn in Pit Taal (animatie-filmpje in les 1) en de teksten (in les 3) verkrijgen de leerlingen kennis over taal en kennis van de wereld, waarbij hun woordenschat ingezet en uitgebreid wordt. Leerlingen luisteren/kijken naar het filmpje, praten n.a.v. het verhaal, luisteren, lezen en schrijven. Het gaat om onderwerpen die dicht bij de leerlingen staan, bijvoorbeeld 'Dierenverzorging', 'België en het Vlaams' (groep 4), 'Verhuizen' (groep 5), 'De Eiffeltoren' (groep 6), 'De kinderombudsman en kinderrechten', 'Leerplicht' (groep 7) en 'Je lievelingsschrijver' (groep 8).

In de Pit Projecten breiden de leerlingen hun woordenschat ook uit: door filmpjes te bekijken, teksten te beluisteren en te lezen die passen bij het thema van hun onderzoek. Voor de ‘spontane’ uitbreiding van hun woordenschat tijdens de uitvoering van een project, leren ze in Pit Taal woordleerstrategieën. Ze kunnen de woorden die ze in het onderzoek geleerd hebben, vervolgens inzetten bij het maken van hun eindproduct.

*** Inzetten en uitbreiden van kennis over de vorm van teksten: tekstsoorten, tekststructuren, literaire genres, verteltechnieken**

*** Beschrijven van perspectieven, communicatieve doelen, publiek, context**

Bij het beschouwen van de tekst, zowel in les 3 en 4 als in les 8, is er aandacht voor tekstsoort, -structuur, literaire genre, verteltechnieken, maar ook voor: perspectief (bijvoorbeeld ik- of hij-verteller, groep 7), communicatief doel, publiek en context. De opgedane kennis wordt in les 9 toegepast bij het schrijven van eenzelfde soort tekst als in les 8. Ook bij de Pit Projecten kunnen de leerlingen al hun opgedane kennis gebruiken bij het produceren van hun eindproduct.

In eigen woorden weergeven van de hoofd- en bijzaken, de hoofdgedachte en betekenis van een tekst, passend bij het lees- of luisterdoel

Leerlingen moeten met regelmaat de hoofd- en bijzaken en de hoofdgedachte bepalen en/of weergeven van een luister- en leestekst. Altijd komt de betekenis van de luister- of leestekst aan de orde, met name het communicatief effect.

De leerlingen krijgen strategische aanwijzingen vooraf, tijdens en na om de betekenis van de tekst goed te voorzien. Vooraf bepalen ze hun luister- of leesdoel, na het luisteren of lezen of dat luister- of leesdoel behaald is.

Bij het samenvatten van een leestekst wordt diep begrip gestimuleerd om hoofd- en bijzaken en de hoofdgedachte te bepalen of in eigen woorden weer te geven, als dat paste bij het lees- of luisterdoel.

Flexibel toepassen van verschillende aanpakken en begripsverhogende strategieën

Bij de zakelijke en literaire kijk/luister- en leesteksten wordt altijd een strategische aanpak ingezet, zoals: (vooraf:) je luister- of leesdoel bepalen, de leestekst verkennen of de juiste luister- of leesmanier kiezen (of tijdens:) de juiste informatie uit het filmpje of de luister- of leestekst halen (en achteraf:) het filmpje of de tekst samenvatten in eigen woorden (als dat bij het kijk/luister-, luister- of leesdoel paste). Wanneer ze welke aanpak kunnen inzetten, wordt beschreven in de Algemene Handleiding, onder het kopje ‘Transfer’. Het gaat om toepassing van aanpakken en strategieën zowel bij andere vakken in school als in hun leven buiten school.

2B De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten.

Zowel bij kijken/luisteren als bij lezen beschouwt (evalueert en reflecteert) de leerling in Pit regelmatig een zakelijke of literaire gesproken of geschreven tekst.

Benoemen van inhoudelijke relaties binnen en tussen verschillende teksten

In de Algemene handleiding Taal is een overzicht van alle tekstsoorten opgenomen en in het leerlijnen-overzicht zijn de inhoudelijke relaties benoemd die centraal staan in de teksten. Aan de hand van vragen komen regelmatig inhoudelijke relaties binnen een tekst en tussen teksten aan de orde. Verschillende teksten worden inhoudelijk met elkaar vergeleken, bijvoorbeeld een verhaal en een gedicht (groep 4), teksten over onderzoek naar ‘lezen’, welke bron betrouwbaar is en waarom (groep 7), manieren van voorlezen van een verhaal (groep 8) of drie artikelen over ‘overgewicht’ (groep 8). Ook in de introductie van lessen komt het vergelijken van teksten regelmatig voor.

Benoemen van verschillen en overeenkomsten in feiten, meningen en perspectieven

Leerlingen leren in groep 7 het onderscheid tussen feiten en meningen, en worden zich bewust van

het belang om dit onderscheid te maken (kritisch luisteren en lezen). Zo leren ze bijvoorbeeld dat een onbetrouwbare bron een mening als feit kan presenteren. Ze lezen kritisch op betrouwbaarheid in Groep 7, hoofdstuk 2, les 4 en vergelijken twee tekstjes. Verschillen en overeenkomsten in perspectieven komen bijvoorbeeld aan de orde bij verschillende doelen van (lees)teksten onderscheiden (introdactie Groep 7, Hoofdstuk 1, les 3 en Groep 8, Hoofdstuk 11, les 3).

Benoemen van tegenstrijdige en overeenkomstige inhoud binnen en tussen teksten

Dit komt voor in Pit Taal bij de reflectie op spreekbeurten en op schrijfproducten (checklisten), en verschillende keren bij de reflectie op de les naar aanleiding van een leestekst. Regelmatig worden teksten op tegenstrijdige en overeenkomstige inhoud met elkaar vergeleken, bijvoorbeeld drie artikelen over 'overgewicht' (groep 8, hoofdstuk 12). (Zie ook de indicator: 'Benoemen van inhoudelijke relaties binnen en tussen verschillende teksten.')

Evalueren van bruikbaarheid van teksten

In de strategische aanpak van lezen, bedenken de leerlingen altijd eerst hun leesdoel en leesmanier: waarom en hoe ze de tekst gaan lezen. In groep 7 leren ze als leestip dat oriënterend lezen handig is als je informatie zoekt over een bepaald onderwerp. Dan weet je snel of je die tekst kunt gebruiken voor jouw taak of opdracht, of juist niet. Toepassing buiten Pit van deze leestip wordt gestimuleerd door de externe transfer.

Ook in de Pit Projecten evalueren leerlingen filmpjes, luister- en leesteksten op bruikbaarheid voor hun onderzoek.

Reflecteren op de waarde, inhoud en vorm van teksten.

Reflecteren op de waarde, inhoud en vorm van de luistertekst (les 2), de leestekst (les 3) en de voorbeeldtekst (les 8) komt in Pit Taal regelmatig aan de orde. Voor de waarde van een tekst wordt het

communicatief doel beschouwd en regelmatig geeft de leerling zijn (onderbouwde) mening over een beluisterde of gelezen tekst.

Soms worden teksten op waarde, inhoud en vorm met elkaar vergeleken, zoals een verhaal dat op gewone toon wordt voorlezen en op boeiende toon met veel intonatie (groep 7, hoofdstuk 2, introductie les 1).

2C De leerling verkent de betrouwbaarheid van verschillende bronnen.

In Pit Taal verkent de leerling de betrouwbaarheid van verschillende bronnen. In de Pit Projecten evalueren ze verschillende bronteksten op betrouwbaarheid en bruikbaarheid voor hun onderzoek. En wil je dit kerndoel in de bovenbouw centraal stellen, dan is er in groep 8 een heel project dat over fake news gaat: 'Nepnieuws in een notendop'. Als leerlingen dit project hebben gedaan, hebben ze een checklist om de betrouwbaarheid van verschillende bronnen te toetsen (in school, maar ook daarbuiten!) en kunnen ze deze checklist dus gebruiken voor de beoordeling van verschillende bronnen. In deze checklist zijn alle indicatoren van dit kerndoel opgenomen.

Oriënteren op kenmerken van aangereikte bronnen: maker, tekstsoort en verschijningsdatum

In Pit Taal, in de lessen 3 en 4 (lezen) en in de lessen 8 en 9 (schrijven) komen de aangereikte bronnen regelmatig aan de orde. In groep 8, Hoofdstuk 12, schrijven de leerlingen een artikel over 'een gezonde levensstijl' met gebruikmaking van verschillende bronnen, waarbij onder meer de maker en tekstsoort aan de orde komt. Een ander voorbeeld is een informatief artikel over de rapper in de middeleeuwen, waarbij de leerling moet aangeven of hij denkt dat de bron betrouwbaar is en waarom hij dat denkt (groep 8, hoofdstuk 11, les 3).

In de Pit Projecten oriënteren de leerlingen zich ook op allerlei kenmerken van aangereikte of zelf gevonden bronnen, waarbij maker, tekstsoort en verschijningsdatum een rol spelen.

*** Benoemen van inhouds- en vormelementen die misleidend zijn of vragen oproepen**

*** Vergelijkend beoordelen van bronnen op basis van hun betrouwbaarheid**

In Pit Taal leren de leerlingen kritisch te luisteren en te lezen. Betrouwbaarheid van de bron komt daarbij regelmatig aan de orde, bijvoorbeeld in groep 7 (hoofdstuk 2, les 3: kritisch lezen van teksten op betrouwbaarheid) of in groep 8, hoofdstuk 11 waar ook een uitlegfilmpje over betrouwbaarheid van informatie is opgenomen. In de Pit Projecten komen deze indicatoren uitgebreid aan bod bij het gebruik van informatieve bronnen voor het onderzoek dat de leerlingen doen.

Kerdoel 3: De leerling produceert teksten.

3A De leerling spreekt en schrijft afgestemd op doel, publiek en context.

In Pit Taal en in de Pit Projecten spreekt en schrijft de leerling afgestemd op doel, publiek en context.

Hanteren van een passende aanpak

In Pit taal wordt gebruik gemaakt van semi-authentieke taaltaken. Dit zijn authentieke taaltaken, maar dan uitgevoerd in de klas. Zowel bij spreken als schrijven produceren de leerlingen verschillende soorten tekst waarbij de juiste afstemming op doel, publiek in een gegeven context aan bod komt. Een paar voorbeelden voor spreken zijn: je mening of standpunt verdedigen, voorlezen of een gedicht voordragen (Groep 7) en voor schrijven: een ingezonden brief schrijven, een (reclame)poster maken (groep 5), een aanmeldingsformulier invullen en een oproep maken (groep 6). Daarbij gebruiken de leerlingen altijd een strategische, passende aanpak wat hij vooraf, tijdens en na moet doen. Bij spreken bedenkt de leerling bijvoorbeeld vooraf wat het spreekdoel en het publiek is, en welke woorden hij gaat gebruiken in die context. Zowel in de voorbeeldtekst in les 8 als bij het schrijven van eenzelfde tekst in les 9 komt het schrijfdoel, het publiek en de context aan de orde. Daarnaast krijgt de leerling spreek-, gespreks-, samenwerk- en schrijftips voor een passende aanpak bij die taalkaak,

waaronder bijvoorbeeld voor een gesprek: 'Praat duidelijk zodat iedereen je kan verstaan' of 'Kijk de ander aan als je praat'; voor schrijven bijvoorbeeld: 'Gebruik voor een conclusie of samenvatting een signaalwoord. Denk aan: dus, kortom, al met al, met andere woorden, hieruit volgt dat, samenvattend, concluderend.' In het Groeischrift is per leerjaar een overzicht van de strategische aanpak per leerlijn opgenomen waarbij de leerling kan aangeven of, en hoe goed hij die aanpak beheerst.

In eigen woorden verwerken van informatie uit verschillende bronnen tot een gestructureerde tekst met bronvermelding

In groep 8, Hoofdstuk 12, schrijven de leerlingen een artikel over 'een gezonde levensstijl' met gebruikmaking van verschillende bronnen, waaronder voorgaande leesteksten, maar ook hun eigen ervaringen. Dit (sub)kerndoel kan verder verdiept in de Pit Projecten: de leerlingen doen onderzoek volgens de didactiek van Onderzoekend en Ontwerpend Leren en verwerken daarbij ook in eigen woorden informatie uit verschillende bronnen tot een gestructureerde tekst (het eindproduct) met bronvermelding.

Inzetten en uitbreiden van kennis over de vorm van teksten: tekstsoorten, tekststructuren, verteltechnieken

Kennis over de tekstvorm, tekstsoorten en tekststructuren wordt ingezet en uitgebreid bij de leestekst in les 3 en in elke les 8 en 9. In les 8 wordt een voorbeeldtekst besproken (uitbreiding kennis) en in les 9 zet de leerling deze kennis in bij het schrijven van eenzelfde soort tekst. Zo schrijft de leerling in groep 8, blok 5 bijvoorbeeld een boekverslag voor zijn leeftijdsgenoten (context en publiek) en raden het boek wel of niet aan (doel), of ze schrijven een zakelijke brief naar een zelfgekozen organisatie (publiek) waarin ze de context (de situatie) en het doel van de brief moeten verwoorden.

Verteltechnieken komen aan de orde bij spreken: bij de monoloog bijvoorbeeld wordt aandacht besteed aan de spreektoon/het stemgebruik, het spreektempo (in Spreektips in het Leerwerkschrift én in het Groeischrift) en bij het voorlezen van een verhaal: hoe je boeiend voorleest (Groep 7, Hoofdstuk 2, les 1 en 2).

Schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typschrift, en verstaanbaar spreken;

Voor schrijven is er een duidelijke checklist in Pit Taal waar het schrijfproduct aan moet voldoen. Leerlingen controleren ook elkaars product aan de hand van die checklist en reviseren hun eigen tekst. Voor spreken krijgen de leerlingen de tip: 'Praat duidelijk. Zorg dat je verstaanbaar bent.' In het Groeischrijf kunnen de leerlingen hun schrijfproducten en spreekprestaties formatief evalueren, ook op leesbaarheid en verstaanbaarheid. In groep 7, hoofdstuk 10, les 8 wordt in de introductie typschrift beoordeeld (welke lettertypes zijn het best leesbaar?) en leert de leerling dat hij een formulier in blokletters moet invullen.

Reviseren van de tekst met het oog op doelgerichte communicatie: taalgebruik en taalverzorging.

Reviseren van een tekst op taalgebruik en taalverzorging, gericht op het overkomen van de boodschap bij de ontvanger(s), komt bij elke schrijftekst in les 9 aan de orde. Er is ook een leuk uitlegfilmpje over het verbeteren van een tekst, dat bijvoorbeeld in groep 6, blok 3, hoofdstuk 6, les 9 ingezet wordt. Ook in de Pit Projecten, als de leerlingen aan het eind van een project een eindpresentatie houden (mondeling of schriftelijk), letten ze hierop en passen zo nodig aan.

3B De leerling gebruikt taal op een creatieve manier.

In Pit gebruikt de leerling taal op een creatieve manier in verschillende lessen. Dit kan nog uitgebreid worden met de Pit Projecten, waar de presentatie van het onderzoek ook vaak creatieve taal vereist.

Verkennen van creatief taalgebruik van anderen in literaire en zakelijke teksten

Leerlingen verkennen regelmatig creatief taalgebruik van anderen: in een gegeven literaire of zakelijke leestekst, maar ook in een tekst van een medeleerling. Ze beschouwen deze teksten in les 3 (de leesles)

en in les 8, die altijd een voorbeeldtekst bevat om te beschouwen. In les 9, bij een creatieve schrijfopdracht, reflecteren ze op het creatieve taalgebruik van een medeleerling. Deze verkenning van, en reflectie op creatief taalgebruik doen ze zowel bij literaire tekstsoorten (bijvoorbeeld een gedicht, beeldverhaal, stripverhaal of fabel), als bij zakelijke teksten (bijvoorbeeld een verslag, artikel voor de schoolkrant, reclametekst of uitnodiging).

Verwoorden van eigen ideeën, gedachten, ervaringen, gevoelens en fantasieën

In les 9 schrijven de leerlingen eenzelfde soort tekst als beschouwd is in les 8, waarbij ze hun eigen ideeën, gedachten, ervaringen, gevoelens en fantasieën creatief verwoorden. Voorbeelden van literaire creatieve schrijfproducten zijn in de Handleiding genoemd in de kolom 'Fictie' bij de tekstsoorten leerlijn Schrijven. Het gaat bijvoorbeeld om het schrijven van een beeldverhaal (groep 4); een gedicht (groep 5); een spannend verhaal (groep 6), een reisverhaal (groep 7) en een rap (groep 8).

Experimenteren met klanken, woorden, zinnen, literaire genres, taalregels, taalconventies en visuele vormen

Leerlingen schrijven regelmatig creatief in Pit Taal waarbij ze (kunnen) experimenteren met klanken, woorden, zinnen, literaire genres, taalregels, taalconventies en visuele vormen. In elk leerjaar worden creatieve teksten geschreven waarin deze indicator aan de orde komt of kan komen. Voorbeelden van creatieve tekstsoorten zijn: (beeld)verhaal, gedicht (groep 4), (strip)verhaal (groep 5), verhaal met levensles (groep 6), dialoog, reisverhaal (groep 7) en rap (groep 8). Dit kan nog uitgebreid worden met de Pit Projecten, waar de presentatie van het onderzoek ook vaak een beroep doet op experimenteren met taal, zoals bij een rap schrijven (en die zingen), een verhaal schrijven, een museum inrichten in de klas over mode of een podcast maken.

Waarderen van creatief taalgebruik

In Pit komt regelmatig de waardering van creatief taalgebruik aan bod bij lezen (les 3), namelijk als

naar de onderbouwde mening van de leerling wordt gevraagd over een creatieve tekst, bijvoorbeeld over een gedicht, stripverhaal, fabel of rap. Ook in les 8 wordt creatief taalgebruik gewaardeerd, namelijk als er een creatieve tekst wordt beschouwd, zoals een gedicht (groep 4, hoofdstuk 7), een stripverhaal (groep 5, hoofdstuk 2), een spannend verhaal (groep 6, hoofdstuk 4), een dialoog (groep 7, hoofdstuk 5) en een speurtocht (groep 8, hoofdstuk 6). Vervolgens schrijven de leerlingen in les 9 eenzelfde soort tekst en worden daarbij ook gestimuleerd om taal creatief te gebruiken.

3C De leerling schrijft om tot kennisopbouw of begrip te komen.

In Pit Taal én in het Groeischrijf schrijven leerlingen om tot kennisopbouw of begrip te komen. In Pit Taal is dit gericht op het onderwerp van de les. In het Groeischrijf reflecteert de leerling schriftelijk op al zijn taaltaken: hij noteert wat hij heeft geleerd (kennisopbouw) en wat hij de volgende keer anders gaat doen (begrip). Aan het eind van elk schooljaar kan de leerling schriftelijk evalueren wat hij gebruikt van wat hij heeft geleerd (kennis en begrip), en schrijft hij op in welke situatie hij het geleerde toepast of heeft toegepast.

Weergeven van hoofd- en bijzaken, indrukken en vragen bij gelezen, bekeken of beluisterde inhoud

Leerlingen kijken en luisteren in les 1 naar een filmpje en luisteren in de lessen 2 naar een luistertekst. In les 2 maken ze regelmatig aantekeningen bij de beluisterde inhoud, geven hoofd- en bijzaken weer en verwoorden hun indrukken of vragen. Leerlingen maken daarvoor aantekeningen bij een (kijk-/) luistertekst (bijvoorbeeld luisteren naar uitleg of informatie, wat in alle groepen aandacht krijgt) en vatten de informatie in eigen woorden samen. In les 3 staat lezen centraal, waarbij leerlingen deze elementen weergeven, met name bij het lezen van een informatieve tekst.

*** Samenvatten van gelezen inhoud**

*** Verwoorden, onderbouwen en ordenen van gedachten, verworven inzichten en kennis in een tekst of schema;**

Zowel bij een gelezen tekst als bij een filmpje en luistertekst wordt de inhoud (vooral van informatie) regelmatig samengevat om tot kennisopbouw of begrip te komen. De leerlingen vatten samen in een tekst of in een schema. In Pit leren de leerlingen daarvoor de volgende schema's te gebruiken: een tijdbalk, schematische tekening, pijltjes- en cirkeldiagram. In het leerlijnenoverzicht zie je dat samenvatten - indien relevant dus in een schema - elk leerjaar aan de orde komt.

Verwoorden, onderbouwen en ordenen van gedachten, verworven inzichten en kennis komt in Pit Taal aan de orde aan de hand van vragen in de lessen. Als strategie wordt bij verschillende taaltaken in Pit Taal geleerd om een tekst of schema te maken om zo je gedachten, verworven inzichten en kennis te verwoorden, te onderbouwen en te ordenen, bijvoorbeeld van een tekst over 'Veilig in het donker' (lichtvervuiling) (groep 7, Hoofdstuk 3, les 4) in een oorzaak -> gevolgschema of van het maken van ijssculpturen in een pijldiagram (groep 7, Hoofdstuk 2, les 2).

Bij een monoloog houden (les 2) maken de leerlingen gebruik van een spiekbrieftje als geheugensteuntje. Bij schrijven in les 9 brainstormen de leerlingen op papier en gebruiken daarvoor bijvoorbeeld een woordspin. Bij het schrijven van een verhaal wordt in groep 8 het VAD-schema gebruikt (Vraag – Antwoord – Detail), waardoor de leerlingen hun ideeën over het te schrijven verwoorden, onderbouwen en ordenen. In de leerlijn woordenschat maakt de leerling bij 'over woorden leren' gebruik van grafische modellen als de woordspin, de trap en de paraplu. En de leerling kan de voor hem moeilijke woorden vastleggen per blok in zijn leerwerkschrift, met een beschrijving en bijvoorbeeld kernwoorden of een tekeningetje (Pittige woorden).

Inzetten en uitbreiden van school- en vaktaal

Woordenschatuitbreiding is in alle lessen in Pit Taal aan de orde. In alle luister- en leesteksten worden nieuwe woorden aangeboden en bij Taal verkennen leren ze alle metataal die voor het beschouwen van woorden, zinnen en teksten nodig is. Een groot deel van de 540 expliciet aangeboden woorden per leerjaar is schooltaalwoorden (school- en vaktaal). Daarnaast leren de leerlingen bij het beschouwen, monitoren en reflecteren van taaltaken veel schooltaalwoorden (te gebruiken): ongeveer 60 termen per leerjaar. Leerlingen leren schooltaalwoorden te gebruiken in bijvoorbeeld hun samenvattingen (interne transfer). Een voorbeeld daarvan is het gebruik bij een samenvatting van signaalwoorden die geleerd zijn (woorden als 'conclusie' of 'kortom'). Ook stimuleert Pit Taal externe transfer van school- en vaktaal: leerlingen worden aangemoedigd om hun corpus school- en vaktaal zelfstandig uit te breiden door woordleer- opzoek- en onthoudstrategieën toe te passen op onbekende woorden in zaakvakteksten.

Schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typschrift

Bij het schrijven in les 9 is expliciet aandacht voor een leesbaar handschrift. Ook worden er typschriften met elkaar vergeleken op leesbaarheid (voor als je een formulier invult) (introductie digibordles, groep 7, hoofdstuk 10, les 8). En in de Pit Projecten is daarnaast ook nog een duidelijk typschrift (en typografie) vereist als er een digitale schriftelijke presentatie is, bijvoorbeeld bij het maken van een informatiebord (groep 7).

Kerdoel 4: De leerling voert gesprekken

4A De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context.

De leerling voert veel verschillende soorten gesprekken in Pit, waarbij hij leert om af te stemmen op doel, gesprekspartner(s) en context. De kennis van de strategieën 'spreekvaardigheid' wordt ook in de Pit Projecten toegepast.

Inzetten en uitbreiden van vaardigheden om gesprekken constructief te laten verlopen: luisteren, herkennen van signalen en passend reageren op de gesprekspartner(s)

De I van Pit staat voor Interactief leren. Iedere eerste les van een hoofdstuk in Pit Taal is gewijd aan spreken en luisteren. In deze les oefenen de leerlingen hun mondelinge taalvaardigheid in situationele taalactiviteiten die passen bij levensechte situaties. Zo verbeteren ze in deze les hun gespreks- en samenwerkingvaardigheid (dialogen en groepsgesprekken). Voor het constructief laten verlopen van het gesprek krijgen de leerlingen allerlei handreikingen. Pit Taal biedt per taalkaak een concentrische strategische aanpak (vooraf-tijdens-na) en een opbouw aan gespreks- en samenwerktips. Een paar voorbeelden van tips zijn: aan de gespreksregels houden, iedereen mag de beurt; vragen als je iets niet goed begrijpt of verstaat; goed naar de ander luisteren zonder je mening te geven; mening zeggen en die uitleggen met argumenten. Om een samenwerkgesprek constructief te laten verlopen, verdelen de leerlingen in de bovenbouw vijf rollen (voorzitter, verslaggever, tijdbewaker, aanmoediger en taakverdelers), bepalen ze het gespreksdoel en krijgen ze tips om rekening te houden met de gesprekspartner(s). In het Groeischrift wordt een overzicht gegeven van alle gesprekstips en moeten leerlingen voor zichzelf aangeven of ze dat al doen of nog moeilijk vinden. Voor de leerkracht zijn er observatieaspecten van een samenwerkgesprek waarbij op zowel de individuele als de groepsvaardigheid wordt gelet. Tot slot moet de transfer worden genoemd: de leerlingen denken na hoe en wanneer ze deze vaardigheden kunnen inzetten in situaties in, en buiten Pit (transfer): in Pit bij het samenwerken aan andere opdrachten (zoals bij coöperatief leren) en in de Pit Projecten als ze aan hun onderzoek of ontwerp werken; buiten Pit als ze bijvoorbeeld met elkaar een YouTube filmpje of een website gaan maken.

Actief deelnemen aan gesprekken

Pit stimuleert dus actief meedoen in de gespreks- en samenwerktakten met een algemene gesprekstip als: 'Let erop dat iedereen aan de beurt komt. Laat elkaar uitpraten, elke mening telt. Word niet boos als je een andere mening hoort.' En er is in gesprekken vanaf groep 7 de rol van de 'aanmoediger' die de gesprekstip krijgt: 'Ik zorg dat iedereen aan de beurt komt. Ik let erop of iemand anders ook iets wil zeggen'. Daarnaast stimuleert Pit actieve mondelinge interactie in taalelgesprekken en taal-denkgesprekken, waarbij het bij het taaldenkgesprek gaat om uitgedaagde taalproductie. In de Pit Projecten kunnen - in de eerste les van Onderzoekend en Ontwerpend leren (verwonderen en verkennen) - structureel taaldenkgesprekken plaatsvinden. Daar krijgt de leerkracht ook interactietips om leerlingen actief te laten deelnemen en zo'n gesprek goed te laten verlopen.

Afstemmen van taalgebruik, stemgebruik en non-verbale communicatie op communicatief doel en context

Pit laat leerlingen hun taalgebruik, stemgebruik en non-verbale communicatie afstemmen op het communicatieve doel en context door bij een taalkaak in de strategische aanpak voor-tijdens-na daar aandacht aan te besteden. Zo bepalen ze vooraf het gespreksdoel in die context (en bedenken hoe dat doel goed en snel wordt bereikt), letten tijdens het gesprek erop dat ze duidelijk zeggen wat ze bedoelen (taalgebruik), kijken hun gesprekspartners aan als ze tegen hen praten (non-verbale communicatie), leren van anderen door goed te luisteren en samen te werken, checken of iedereen het begrepen heeft, en ze stellen vragen en vragen door als ze iets niet begrijpen.

Verwerven en inzetten van informatie afgestemd op kennis, achtergrond, standpunt en perspectief van de gesprekspartner(s)

In Pit Taal verwerven de leerlingen informatie afgestemd op kennis, achtergrond, standpunt en perspectief van de gesprekspartner(s) en zetten die informatie in. Zo luisteren de leerlingen bijvoorbeeld

naar een interview met Ralf van de hulporganisatie 'water voor iedereen' en verwerven informatie (groep 6, hoofdstuk 8, les 2); ze bedenken in de reflectie meer vragen die aansluiten bij de achtergrond en kennis van Ralf, de geïnterviewde. In groep 8 (hoofdstuk 9) bedenken de leerlingen in de introductie van les 2, vijf vragen die ze aan hun lievelingsschrijver zouden willen stellen. Vervolgens luisteren ze naar een interview met een schrijfster en bedenken zelf ook een extra interviewvraag aan die schrijfster. En in groep 6 bijvoorbeeld (hoofdstuk 1, les 2) luisteren ze naar een betoog (discussie) met verschillende meningen. In de Pit Projecten kunnen de leerlingen deze indicator verder verdiepen door via interviews aan de juiste informatie te komen voor hun onderzoek.

Toepassen van gespreks- en taalconventies, passend bij de gespreksvorm

In Pit Taal passen de leerlingen gespreks- en taalconventies toe, passend bij de gespreksvorm, die verwoord zijn in de stapsgewijze aanpak per gesprekstaak voor-tijdens-na en in de gesprekstips. Voorbeelden van gesprekstips zijn: je aan de gespreksregels houden: iedereen mag de beurt, je gesprekspartners aankijken als je tegen hen praat, vragen stellen en doorvragen als je iets niet begrijpt, vragen of je duidelijk bent geweest en iedereen je begrepen heeft. Bij de taaktaak 'dialogo houden' bijvoorbeeld krijgen de leerlingen in groep 8 de tips: geef als spreker de luisteraar de kans om vragen te stellen; stel als luisteraar vragen ter verduidelijking (wie-, waarom-, wat-, waarover-, welk- en hoe-vragen); vat als luisteraar samen wat de spreker heeft verteld. In het Groeischift (per leerjaar) is een overzicht opgenomen van alle gesprekstips.

4B De leerling voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.

De leerling voert veel verschillende soorten gesprekken in Pit Taal en Spelling om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen. Dit kerndoel kan nog verder verdiept worden met de Pit Projecten, waarin leerlingen samen de resultaten van hun onderzoek moeten

presenteren. Daarbij staat in groepsgesprekken gezamenlijke kennis centraal, het komen tot begrip van het onderwerp of onderzoek, en het samen bepalen van de aanpak.

Verwoorden van kennis, ideeën en standpunten met onderbouwing

In Pit Taal voeren de leerlingen veel verschillende soorten gesprekken: (samenwerk)gesprekken in les 1, met elkaar overleggen bij het samenwerken in tweetallen aan opdrachten in andere lessen, meedoen aan een taalleergesprek en aan een taaldenkgesprek onder begeleiding van de leerkracht. Bij de gesprekstaken in les 1 wordt een strategische aanpak ingezet: voor-tijdens-na. Leerlingen moeten in een samenwerkgesprek de kennis, ideeën en standpunten met onderbouwing verwoorden bij: samen een plan maken, overleggen, ideeën verzamelen (brainstormen), meningen uitwisselen, oplossingen bedenken, samen anticiperen op mogelijke oplossingen en resultaten, samen gegevens analyseren en combineren, en samen conclusies trekken. Wat de standpunten met onderbouwing betreft: discussiëren komt in Pit Taal regelmatig voor in les 1: leerlingen moeten een mening of stelling onderbouwen, en een andere stelling weerleggen met argumenten. Ook is er een uitlegfilmpje over discussiëren dat vanaf groep 5 (hoofdstuk 10, les 1) inzetbaar is.

Vragen om toelichting, verklaring of bevestiging

Leerlingen krijgen in Pit Taal tips om tijdens het (samenwerk)gesprek in te zetten: ze leren om een toelichting, verklaring of bevestiging te vragen. Het gaat om de volgende gesprekstips: Als ik iets niet begrijp, stel ik een vraag (groep 4); Als ik iets niet begrijp, vraag ik net zo lang door tot ik het snap (groep 5); Ik vraag het als ik iets niet goed begrijp of versta; Ik vraag regelmatig of ik duidelijk ben geweest. Dus of iedereen me heeft begrepen. / Ik vraag door. Ik vraag bijvoorbeeld waarom de ander dat vindt of denkt (groep 6); Als ik argumenten geef, kijk ik de ander aan. Ik vraag of de ander mijn argumenten begrijpt. Ik geef de ander de kans om erop in te gaan (groep 7); [één van de gespreksregels:] Check of de ander je begrijpt (groep 7 en 8).

Luisteren naar, doorvragen op en ter discussie stellen van de ideeën en perspectieven van gesprekspartners

In Pit Taal leren de leerlingen te discussiëren. Het voeren van een discussie komt bijvoorbeeld aan de orde in groep 5 (hoofdstuk 8, les 1: voor of tegen demonstreren i.v.m. verdwenen geld voor een speelveld) en in groep 8 (hoofdstuk 4, les 1: over de stelling: leenwoordengebruik bij multimedia). Daarbij leren de leerlingen in groep 5 bepaalde formuleringen te gebruiken (in de introductie), zoals voor je mening geven (Ik vind dat ...; Mijn mening is ...; Ik ben van mening dat ...), voor argumenten geven (Dat vind ik omdat ...); voor luisteren naar andere argumenten (Ik snap wat je bedoelt, maar ik heb een andere mening ... / maar mijn standpunt is ...) en ze vatten de discussie samen. Er is ook een uitlegfilmpje over de opbouw en inhoud van een discussie (mening geven, luisteren naar de ander, argumenten geven, doorvragen, conclusie) (Zie: groep 5, hoofdstuk 10, les 1).

Accepteren of verwerpen van andermans ideeën met argumenten

Zie de vorige indicator. De leerlingen leren dus door het gebruik van formuleringen elkaars ideeën te accepteren of te verwerpen aan de hand van argumenten. Ook in gesprekken in les 1 verwoordt de leerling zijn ideeën en gaan klasgenootjes erin mee of verwerpen ze een idee, bijvoorbeeld in groep 7 (hoofdstuk 3) waar ze ook leren argumenten in te brengen voor of tegen een stelling. Aan het eind van een samenwerkgesprek worden de inzichten vaak samengevat, oplossingen verwoord of er wordt een conclusie getrokken.

Kerdoel 5: De leerling ontwikkelt zich als bewuste taalgebruiker.

5A De leerling reflecteert op het proces en evalueert het product van een taalactiviteit.

Pit Taal zorgt ervoor dat de leerling zich ontwikkelt als bewuste taalgebruiker door reflectie op het proces en evaluatie van het product. Bovendien maakt Pit Taal leerlingen bewust van de transfer: wanneer ze het geleerde kunnen inzetten in en buiten de methode.

Pit Spelling zorgt voor bewust spellen: spelling-bewustzijn en spellinggeweten. De Groeischriften Taal en Spelling kunnen worden ingezet om leerlingen bewust te maken van hun eigen vorderingen. Ook de Pit Projecten dragen bij aan de ontwikkeling van de leerling als bewuste taalgebruiker.

Ontvangen en geven van feedback

Het ontvangen en geven van feedback komt bij alle taaltaken voor in het leerwerkschrift van Pit Taal: leerlingen reflecteren zelf op het proces en eind-product, en geven elkaar feedback. Vanzelfsprekend geeft de leerkracht ook feedback. Deze indicator kan nog extra aan bod komen in de Pit Projecten, waar leerlingen elkaar ook feedback geven wat het eind-product betreft, en er tips en tops worden gegeven. Ook het Groeischrift nodigt uit tot het vastleggen van feedback: vaak feedback van zichzelf op eigen proces of product (formatieve evaluatie), maar ook feedback van anderen. In het Groeischrift Taal vult de leerling bijvoorbeeld in wat de klasgenoten van een spreekbeurt vonden, wat goed ging en wat hij de volgende spreekbeurt anders gaat doen. Ook kunnen ouders taaltips geven aan de leerlingen die in het Groeischrift worden genoteerd.

*** Verwoorden van het proces: de gemaakte keuzes in aanpak en strategieën tijdens en na de uitvoering van een taalactiviteit**

*** Beoordelen van het product van de taalactiviteit aan de hand van aangereikte criteria**

In Pit Taal leren de leerlingen een strategische aanpak van taaltaken binnen de leerlijnen spreken en luisteren, lezen en schrijven: ze leren taalhandelingen die vooraf, tijdens en na de taaltaak moeten worden uitgevoerd. Na de uitvoering van de taaltaak, reflecteren de leerlingen regelmatig op het proces: op de aanpak en de strategieën die ze wel of niet hebben gebruikt voor, tijdens en na de uitvoering. Ze bespreken bijvoorbeeld na een gesprek over 'je lievelingsschrijver' (groep 8, hoofdstuk 9, les 1) met elkaar hoe het is gegaan, of ze goed naar elkaar hebben geluisterd en of iedereen op de goede manier de beurt heeft genomen. Bij het schrijven van een

boekverslag (groep 8, hoofdstuk 9, les 9) wordt bijvoorbeeld in de bespreking van de opdrachten gevraagd hoe het schrijven van het boekverslag ging, waarbij de leerkracht in kan gaan op het proces. Voor de taaltaken binnen de leerlijnen 'spreken' (les 1) en 'schrijven' (les 9) worden in Pit Taal in de reflectiefase (na uitvoering taaltaak) criteria ter beoordeling aangereikt. In les 8 beschouwen de leerlingen de criteria voor de tekst die in les 9 geschreven gaat worden. Voor luisteren en lezen komt aan de orde of het luister- en leesdoel is bereikt. In het Groeischrift staan deze twee indicatoren - verwoorden van het proces en beoordelen van het product - helemaal centraal. Leerlingen beoordelen voor al hun taaltaken hun proces en hun product, en brengen hun vorderingen zelf in kaart aan de hand van aangereikte criteria. Zo geven ze voor hun spreekbeurt aan welke strategieën ze wel of niet gebruikt hebben. Voor spreekvaardigheid beschouwen ze een supermonoloog waarvan ze de kenmerken verwoorden en aangeven hoe goed zij dat zelf al doen. Voor gespreksvaardigheid geven ze per gesprekstip aan: doe ik al / vind ik nog moeilijk. Hoe goed ze luister- en leestaken strategisch aanpakken leggen ze vast in 'groeitakken'. Voor schrijven worden twee schrijfproducten per jaar in het Groeischrift beoordeeld. De leerling bespreekt met zijn taalmaatje zijn schrijfproduct aan de hand van de aangereikte criteria.

Formuleren van leerdoelen voor proces en product bij toekomstige taalactiviteiten.

Aan het begin van elk hoofdstuk Taal en Spelling is een doelenkaart met: 'Hoe gaat het?' De leerling geeft per doel aan: ik moet het nog leren; ik moet het nog oefenen of ik kan het!

Leerlingen kunnen hun kennis monitoren op het gebied van woordenschat, grammaticale kennis en spelling. Ze testen bij Taal in les 5 en 10, respectievelijk de geleerde woordenschat en grammatica: 'Dit kan ik nog' en 'Dit kan ik nu', kijken zelf hun antwoorden na en kunnen het resultaat elk hoofdstuk invullen in het Groeischrift (de Pitstop). Bij Taal Verkennen, waarbij het vooral gaat om taalkundig en redekundig ontleden, mag de leerling groen kleuren wat hij weet

en geel wat hij nog eens uitgelegd wil krijgen en nog wil oefenen (nieuw leerdoel). Het Groeischrift biedt de leerling voor alle taaltaken ook de mogelijkheid om - na reflectie op het proces en/of product - zelf leerdoelen te formuleren bij toekomstige taalactiviteiten. Daarnaast is er zowel in Pit Taal als in het Groeischrift de transfer: leerlingen worden uitgedaagd na te denken hoe ze het geleerde in hun leven op school en erbuiten kunnen gebruiken, wat ook voor nieuwe doelen van toekomstige taalactiviteiten zorgt. In de Pit Projecten kunnen leerlingen dit nog verder verdiepen. Daarin is alle ruimte voor het reflecteren op het proces en evalueren van het eindproduct van alle taalactiviteiten (het onderzoek). Leerlingen moeten structureel aan de hand van een checklist feedback op elkaar geven, die feedback in hun eigen project verwerken en aangeven wat ze de volgende keer anders gaan aanpakken.

Domein Taal

Kerdoel 6 De leerling toont inzicht in taal als systeem.

6A: De leerling beschouwt de relatie tussen vorm en betekenis van taal.

In Pit Taal komt inzicht in taal als systeem aan de orde in alle leerlijnen: de relatie tussen vorm en betekenis wordt beschouwd bij de taaltaken, komt aan bod bij woordenschat en bij taal verkennen (taalbeschouwing en grammatica).

Verkennen hoe letterklanken, klemtoon, intonatie en ritme samenhangen met de betekenis van taal

In groep 4 tot en met 7 van Pit Taal komt de tekstsoort 'gedicht' regelmatig aan de orde in de leerlijnen spreken en luisteren, lezen en schrijven. De leerlingen lezen en schrijven gedichten (groep 4, hoofdstuk 7; groep 5, hoofdstuk 4; groep 6, hoofdstuk 5 en in groep 7, hoofdstuk 6) én ze beluisteren een gedicht en dragen zelf een gedicht voor (groep 7, hoofdstuk 6). Daarbij verkennen ze elementen als klanken,

klemtoon, intonatie en ritme in samenhang met de betekenis van het gedicht. In groep 8 (hoofdstuk 11, les 9) schrijven ze een rap, waarbij deze indicator ook aandacht krijgt. De rap wordt ook in het Groeischrift geëvalueerd door te kijken naar het rijm, de nieuwe zelfbedachte woorden, aparte zinnen, verrassende beeldspraak, en of de rap swingend is door ritme en korte zinnen.

Inzicht tonen in de opbouw van basale woorden om de betekenis af te leiden

Pit Taal besteedt veel aandacht aan de opbouw en uitbreiding van woordenschat door expliciet, strategisch en impliciet woordenschatonderwijs. Er worden in Pit Taal > 2.700 woorden expliciet aangeboden volgens het viertakt-model van M. Verhallen. Vanaf groep 4 wordt aan woordleerstrategieën gewerkt, in groep 4 en 5 aan de hand van een vraag over een woord in de leestekst, zoals 'herken je een stukje van het woord'? Vanaf groep 6 leren leerlingen - naast de ca. 540 woorden per leerjaar aan expliciet aanbod - een stappenplan om zelfstandig hun woordenschat uit te breiden: de woordleerstrategieën.

In groep 8 passen de leerlingen alle stappen op onbekende woorden toe om te betekenis af te leiden, niet alleen op woorden in (kijk/)luister- en leesteksten in Pit, maar ook daarbuiten, zoals in de zaakvakken (externe transfer). Stappen om de betekenis af te leiden, gericht op de bouw van het woord zijn: Kijk naar het woord zelf: Is het een samenstelling? Ken je een stukje van het woord?

In Taal Verkennen leren de leerlingen de opbouw van woorden te herkennen die hen helpt om de betekenis af te leiden: enkelvoud en meervoud (groep 4), samenstellingen, verkleinwoorden (groep 4 en 6); trappen van vergelijking (groep 5 en 7); voor- en achtervoegsels met hun betekenis (groep 6).

Verkennen hoe woordvolgorde en zinsdelen de betekenis van een zin bepalen

Les 6 en 7 van Pit Taal zijn gewijd aan Taal verkennen. Daar doen de leerlingen formele en semantische kennis op, ook over woordvolgorde en zinsdelen, en hoe die de betekenis van een zin bepalen. Ze leren

taalkundig benoemen en redkundig te ontleden (ook samengestelde zinnen). Zo leren ze in groep 4 van mededelende zinnen vraagzinnen te maken en ervaren hoe daarmee de betekenis verandert. In groep 5 gaan ze de relatie ‘onderwerp – gezegde’ herkennen en koppelen aan de betekenis (gezegde = de handeling; onderwerp = die/wat de handeling verricht). Woordvolgorde, zinsdelen en de betekenis van de zin, komt ook aan de orde als het gaat om onderwerp en lijdend voorwerp (groep 7). Vanaf groep 5 verkennen de leerlingen samengestelde zinnen, waarbij ze ondervinden hoe de betekenis en soms ook de woordvolgorde verandert als je een voegwoord toevoegt tussen de twee enkelvoudige zinnen; het voegwoord specificeert de betekenisrelatie tussen de enkelvoudige zinnen. Ook worden ze zich ervan bewust dat de woordvolgorde verandert als de tweede zin een bijzin wordt. In groep 7 verkennen de leerlingen onder meer de relatie tussen directe en indirecte rede, en in groep 8 de gebiedende wijs en een ‘gewone’ equivalente zin.

Verkennen hoe woordgebruik, stijlmiddelen en opbouw van teksten de betekenis beïnvloeden

In Pit beschouwen de leerlingen de teksten op onder meer woordgebruik, stijlmiddelen en opbouw en leren daarbij termen die voor die verkenning van belang zijn, zoals opbouw (groep 4), alinea en leesbaarheid (groep 5), oorzaak -> gevolg (groep 6), terugblik / vooruitblik (groep 7) en spreek- en schrijftaal (groep 8).

In elke les 8, waarin een voorbeeldtekst voor schrijven is opgenomen, reflecteert de leerling ook op onder meer woordgebruik, stijl, opbouw en betekenis. Soms is het woordgebruik niet helemaal correct of staat er een ‘stijlfout’ in die verbeterd moet worden, bijvoorbeeld onbeleefd taalgebruik in een formele, zakelijke brief (hoi i.p.v. geachte, en gebiedende wijs i.p.v. een verzoek) (groep 8, hoofdstuk 10).

Bij het schrijven van verhalen wordt ook gereflecteerd op woordgebruik, stijl en opbouw en hoe die de betekenis beïnvloeden. Een paar voorbeelden: verhaaltje zonder, en een verhaaltje mét spannende woorden (zoals: wanhopig, angstig, zenuwachtig),

(Groep 4, hoofdstuk 9, introductie, les 8) of het gebruik van het bijvoeglijk naamwoord om het verhaal levendiger of spannender te maken (Groep 6, hoofdstuk 4, les 8 en 9).

Functioneel gebruiken van taalkundige begrippen en taalbeschouwingsstrategieën bij het denken en praten over spelling en grammatica

Pit biedt in ieder hoofdstuk twee lessen ‘Taal verkennen’, oftewel: taalbeschouwing (les 6 en 7). In Pit leren de leerlingen in deze lessen ca. 70 taalkundige begrippen. (Zie de Algemene Handleiding: ‘Overzicht van de terminologie’, bij ‘Taal verkennen’.) De geleerde taalkundige begrippen worden functioneel ingezet in de taaltaken (interne transfer) en leerlingen kunnen zich bewust worden van het gebruik van die begrippen buiten de methode (externe transfer). Enkele voorbeelden van functioneel gebruik binnen Pit zijn: gebruik verkleinwoorden in de tekst van een geboortekaartje; gebruik bijvoeglijke naamwoorden bij een uitnodiging of in een spannend verhaal. Enkele voorbeelden van externe transfer zijn: gebruik verwijswoorden om je schrijfstijl te verbeteren (werkstuk, verslag e.d.); gebruik je kennis over woordsoorten bij het begrijpen van de grammatica van een vreemde taal.

Functioneel gebruik van taalkundige begrippen en taalbeschouwingsstrategieën is ook aan de orde bij alle taaltaken in Pit: bij de strategische aanpak worden taalkundige begrippen en taalbeschouwingsstrategieën ingezet. Een overzicht van de functioneel ingezette taalkundige begrippen en taalbeschouwingsstrategieën staat in de Algemene Handleiding bij ‘Taal verkennen en taaltaken’ (Overzicht van terminologie).

6B: De leerling toont inzicht in regels en procedures voor spelling, formulering en interpunctie.

In Pit Taal en Spelling werken de leerlingen aan hun inzicht in regels en procedures voor spelling, formulering en interpunctie, en verkrijgen zo inzicht in de taal als systeem. In Pit Taal komt dit aan de orde in les 6 en 7 op woord- en zinsniveau, en in

de lessen 3 en 8 op tekstniveau. In Spelling krijgen de leerlingen voor zowel de ‘gewone’ spelling als voor werkwoordspelling een handelingswijzer als hulpmiddel om correct te spellen: een stappenplan dat de leerling gebruikt om bij de juiste regels uit te komen, zodat hij die correct kan toepassen. Voor de werkwoordspelling is dit een algoritmisch schema. Dit schema is ook uitgangspunt voor een digitaal escaperoomspel: ‘Missie codekraker’, waar de juiste route door het spionnenhotel overeenkomt met de stappen van het algoritmisch schema.

Correct formuleren op woord-, zins- en tekstniveau

Om correct te formuleren op woord-, zins- en tekstniveau verkrijgen de leerlingen in Pit Taal inzicht in regels en procedures voor formulering en interpunctie. In de lessen 6 en 7 (Taal verkennen) doen ze kennis op over woord- en zinsbouw, en leren ze het gebruik van leestekens (interpunctie). In die lessen leren ze dus hoe woorden zijn opgebouwd (bijvoorbeeld enkelvoud - meervoud, samenstellingen, verkleinwoorden, woorden met voor- en achtervoegsels), en hoe zinnen in elkaar zitten (zinnen redkundig kunnen ontleden, herkennen van de bouw van samengestelde zinnen, gebruikmaking van het juiste voegwoord bijvoorbeeld). Bij de beschouwing van de tekst in les 8 komt ook altijd de correcte opbouw van een tekst in relatie tot de inhoud aan de orde. En in les 3, de leesles, worden elementen beschouwd als ‘verwijswoorden’ (waar verwijst x naar?) en formuleringen (wat had de schrijver beter kunnen schrijven?) Bij de productieve taaltaken in Pit Taal (spreken en schrijven) gebruiken de leerlingen de opgedane kennis en reflecteren ze op woordgebruik, formulering en opbouw/inhoud van hun tekst. De leerlingen moeten in les 9 aan de hand van een checklist hun eigen schrijfproduct controleren op onder meer spelling, formulering en interpunctie, en zo nodig verbeteren. In de Pit Projecten kunnen de leerlingen het geleerde op het gebied van correct formuleren toepassen als het eindproduct schriftelijk is.

Verbinden van vorm en betekenis om de correcte spelling te achterhalen

In Pit Spelling maken de leerlingen gebruik van een schema, een handelingswijzer gewone woorden, dat ze helpt om niet-werkwoorden correct te spellen. Daarin speelt de vorm en betekenis een rol: als de leerlingen een samenstelling herkennen ‘hakken’ ze het woord auditief in twee woorden en schrijven het eerste woord en dan het tweede, aan elkaar. Herkennen ze een verkleinwoord, dan knippen ze auditief het verkleinstukje eraf, schrijven het basiswoord op en het verkleinstukje eraan vast. Andere woorden worden in klankgroepen geknipt en per klankgroep opgeschreven, waarbij de juiste schrijfaanwijzing (luister, onthoud, ook-zo of regel) wordt toegepast. De leerlingen kijken nog eens naar het opgeschreven woord en lezen het na waarbij ze beoordelen of ze het goed geschreven hebben.

Ontwikkelen van spellingbewustzijn en spellinggeweten

Pit Taal laat leerlingen altijd reflecteren op schrijfproducten aan de hand van een checklist waar controle op spelling een onderdeel van is, naast onder meer formulering en interpunctie.

Pit Spelling werkt met een opbouw van vier lessen per woordpakket. Altijd is daarbij aandacht voor het spellingbewustzijn en het spellinggeweten. Elk blok start met een doelenkaart ‘Hoe gaat het?’ waarbij de leerling voor alle doelen van de vier woordpakketten aangeeft: ik moet het nog leren, ik moet het nog oefenen of ik kan het! In de lessen daarna wordt een beroep gedaan op spellingsbewustzijn en spellinggeweten doordat de laatste stap van elke schrijfaanwijzing (niet-werkwoorden) is: ‘Lees nog een keer na of je het goed hebt geschreven.’ Bij de werkwoordspelling checken de leerlingen of ze de juiste regels correct hebben toegepast aan de hand van het werkwoordschema. Spellingsbewustzijn en – geweten is ook aan de orde als de leerlingen hun dicteewoorden zelf nakijken en zo nodig verbeteren.

In het leerwerkschrift Spelling krijgt de leerling in elk woordpakket een afsluitend dictee en een

herhalingsdictee van (werk)woorden van twee blokken ervoor. Daarbij geven ze aan, voordat ze het woord opschrijven of ze weten hoe ze het moeten spellen of niet. Dit komt verder in het Groeischrijf aan de orde in een zelfonderzoekje spellingsbewustzijn en -geweten.

Reflecteren op gemaakte keuzes in woorden en zinnen

De leerlingen reflecteren in Pit Taal vanaf groep 4 op woordkeus en formuleringen na een spreekbeurt, een monoloog, een dialoog en een (samenwerk) gesprek. Deze reflectie wordt gestuurd vanuit het leerwerkschrift en/of in het terugkijken op de les samen met de leerkracht. Voorbeelden van reflectieopdrachten zijn: heb je verteld wat je wilde vertellen? (spreektip, groep 5, hoofdstuk 1, les 1); bespreek na afloop in je groepje hoe het is gegaan (groep 5, hoofdstuk 10, les 1), lukte het de leerlingen om woorden te kiezen die goed duidelijk maakten wat ze bedoelden? Begreep iedereen elkaar goed? (groep 6, hoofdstuk 5, les 1, reflectie).

Ook kan de leerkracht feedback geven na observatie van een samenwerkgesprek. Daarbij wordt onder meer gelet op de individuele woordkeus en het taalgebruik, passend bij de situatie. De leerkracht kan dit met de leerling nabespreken.

Bij elke schrijfopdracht (les 9) reflecteren de leerlingen op het schrijfproduct aan de hand van een checklist waarin een controle op woordkeus en formulering zijn opgenomen.

Ook in het Groeischrijf kunnen de leerlingen reflecteren op hun gemaakte keuzes in woorden en zinnen: na een spreekbeurt (ik heb goede zinnen gebruikt en ik heb verteld wat ik wilde vertellen), na een monoloog (formuleringen: hoe goed kan ik dat al?), bij (samenwerk)gesprekken (gesprekstip, groep 8: ik gebruik precieze woorden die duidelijk maken wat ik bedoel) en bij schrijfproducten (bijvoorbeeld: groep 8: mijn instructietekst is duidelijk; ik heb goede zinnen geschreven). Ook in de Pit Projecten reflecteren de leerlingen op een schriftelijke presentatie van hun onderzoek aan de hand van een checklist.

Inzetten van hulpmiddelen en bronnen om regels en procedures correct toe te passen en teksten te redigeren

In Pit Spelling krijgen de leerlingen voor zowel de 'gewone' spelling als voor werkwoordspelling een handelingswijzer als hulpmiddel om correct te spellen: een stappenplan dat de leerling gebruikt om bij de juiste regels uit te komen, zodat hij die correct kan toepassen. Voor de werkwoordspelling is dit een algoritmisch schema. Dit schema is ook uitgangspunt voor een digitaal escaperoomspel: 'Missie codekraker', waar de juiste route door het spionnenhotel overeenkomt met de stappen van het algoritmisch schema.

In Pit Taal krijgen de leerlingen in les 9 altijd een checklist als hulpmiddel om hun tekst te redigeren. Ook krijgen ze in les 6 een tip wat de spelling-corrector betreft: die herkent niet altijd fouten (bijvoorbeeld: 'Hei zij iets' wordt niet als fout herkend.)

In de bovenbouw leren leerlingen in Pit Taal woordleerstrategieën waarbij als hulpmiddel de taal als systeem (onder meer de opbouw van woorden, maar ook de context van het onbekende woord) ingezet wordt. Brongebruik is daar ook aan de orde als laatste stap bij de woordleerstrategieën: dan gebruiken de leerlingen een (digitaal) woordenboek, als ze zelf niet achter de betekenis kunnen komen.

Kerdoel 7: De leerling verkent het gebruik van taal.

7A: De leerling verkent hoe je met taal uiting geeft aan identiteit.

In Pit Taal verkent de leerling op verschillende manieren hoe je met taal uiting geeft aan identiteit. Dit kan nog verder verdiept met de Pit Projecten: in groep 7 is een heel project gewijd aan meertaligheid en taalvariatie (Vreemde talen, project 6).

Verkennen van het eigen talige repertoire in relatie tot hoe je wilt overkomen en tot welke groepen je wilt behoren: talen en taalvariëteiten, gebaren, lichaamstaal

In Pit Taal houden leerlingen spreekbeurten waarbij ze bewust worden gemaakt van hun lichaamstaal: publiek aankijken, mimiek en gebaren gebruiken, wisselen van houding.

In groep 4 (hoofdstuk 9, Les 1) is aandacht voor functionele gebarentaal: hoe kun je bepaalde dingen duidelijk maken als je de taal niet spreekt? En voor NT2-leerlingen wordt in die lesbeschrijving als differentiatie gegeven: enkele gebaren uitbeelden die gebruikt worden in het land van herkomst. In reflectieopdrachten staat deze indicator ook verschillende keren centraal. Aan de orde komt ook streek- en jongerentaal.

Verkennen van het eigen talige repertoire in relatie tot publiek, doel en context

De leerlingen verkennen in Pit hun eigen talige repertoire bij spreken (zowel bij spreek- als gespreksvaardigheid) en schrijven, waarbij ze rekening houden met hun publiek, het doel en de context. Zo denken de leerlingen bijvoorbeeld bij een spreektaak in de bovenbouw vooraf na over het afstemmen op het publiek, op welke woorden ze de klemtoon gaan leggen, op welke toonhoogte ze gaan spreken, wanneer ze een stilte laten vallen en welke woorden ze gaan gebruiken. Ook in de reflectie is aandacht voor deze indicator. Voorbeelden daarvan zijn: wanneer gebruik je een (streek)taal? / Bedenk een reclamezin voor een wasmiddel, elektrische racebaan (6 t/m 12 jaar) en een gehoorapparaat voor bejaarden. En onder het kopje 'transfer' in de lesbeschrijvingen, worden situaties (de context) besproken waarin afstemming van het talige repertoire op publiek en doel belangrijk is. Een voorbeeld: in groep 8 leren de leerlingen bij een spreektaak hun spreekdoel te bepalen en talig repertoire af te stemmen op hun publiek. In de transfer (handleiding) wordt het belang van het spreekdoel besproken - dát bepaalt je boodschap, dus wat je wilt gaan zeggen – en van het afstemmen op je publiek: tegen kleuters praat je anders dan tegen leeftijdsgenoten. Daarbij komen situaties aan de orde waarin dit belangrijk is, zoals: als je een pitch houdt of een YouTube-filmpje maakt.

Reflecteren op hoe je overkomt op anderen op basis van keuzes in het eigen talige repertoire

In Pit reflecteren de leerlingen op hun spreekbeurten, monologen en hun inbreng in een gesprek, niet alleen in het leerwerkschrift, maar ook in het Groeischrift, bijvoorbeeld bij 'De volgende keer ga ik dit anders doen:'). En in de 'transfer' vanaf groep 6 (Handleiding lesbeschrijving) komt dit ter sprake bij Spreken en Schrijven. Zo maakt Pit de leerlingen bewust van het belang van gespreksregels in alle situaties waarin je een samenvattinggesprek voert, door het verschil te laten zien tussen wel en geen gespreksregels toepassen. Hier wordt ook aandacht aan besteed in de reflectie bij spreek- en schrijven.

Waarderen van het eigen talige repertoire

In Pit Taal, in de reflectiefase van de productieve taaltaken (na het uitvoeren van de taaltaak) kijken de leerlingen terug en bepalen wat ze van hun eigen gesproken of geschreven tekst vonden, bijvoorbeeld naar aanleiding van de vraag: 'Bespreek hoe je monoloog ging. Kwam al je informatie over?' De ontwikkeling van het eigen talige repertoire kan in het Groeischrift worden vastgelegd: de leerling reflecteert op (de ontwikkeling van) zijn eigen talige repertoire met een waardering, bijvoorbeeld als er gevraagd wordt: 'Hoe goed ging mijn spreekbeurt?' of bij een monoloog houden: 'Hoe goed kan ik dit al?' In 'groeitakken' geeft de leerling aan of, en hoe vaak, hij elke strategie bij luisteren en lezen gebruikt. In het Groeischrift Taal komt ook de toepassing van het talige repertoire aan bod in 'externe transfer': hoe de leerling in uiteenlopende situaties effectief kan leren, communiceren en functioneren in de samenleving. Algemene waardering van het eigen talige repertoire ten slotte kunnen de leerlingen elk leerjaar daarin ook nog vastleggen in de 'Zo-goed-ben-ik-in-Taal cirkel'.

7B: De leerling verkent taalvariatie en taalverandering in het Nederlandse taalgebied.

Verkenning van taalvariatie en taalverandering in het Nederlandse taalgebied komt op verschillende manieren in Pit Taal en Spelling aan bod. Dit kan nog verder verdiept met de Pit Projecten: in groep 7 is een heel project gewijd aan meertaligheid en taalvariatie (Vreemde talen, project 6).

Verkennen van verschillende taalvariëteiten van het Nederlands: school- en vaktaal, groeps- en streektaalen

In Pit is standaard Nederlands weliswaar het uitgangspunt, maar er wordt regelmatig een verband gelegd met andere talen en -variëteiten. Binnen de standaardtaal wordt veel aandacht besteed aan schooltaalwoorden, die bestaan uit school- en vaktaal. Ze zijn een onderdeel van de leeswoorden en komen bijna in alle teksten voor. In totaal gaat het om > 900 woorden school- en vaktaal. Bij woordenschat is er daarnaast aandacht voor figuurlijk taalgebruik, waaronder uitdrukkingen, gezegdes en spreekwoorden, en bij Taal verkennen voor bijvoorbeeld homoniemen en homofonen. Groeps- en streektaalen krijgen aandacht in de reflectie. In groep 8 wordt in verschillende lessen gereflecteerd op een groepstaal, bijvoorbeeld van jongeren of een streektaal.

Vergelijken van de contexten waarin verschillende talen en taalvariëteiten worden gebruikt

In Pit worden contexten van verschillende talen en taalvariëteiten vergeleken, bijvoorbeeld in een leesles over de ontvangst in een hotel in België (groep 4, hoofdstuk 10, les 3). Het Vlaamse taalgebruik wordt met het standaard Nederlands vergeleken: hoe zouden we dat in Nederland zeggen? Een ander voorbeeld is het gebruik van veel Engelse leenwoorden in multimedia (groep 8, hoofdstuk 4, les 1). In de Handleiding (lesbeschrijvingen) van Pit Taal wordt elk leerjaar, bijna in elk blok, onder het kopje 'NT2' de context van het Nederlands vergeleken met die van de thuistaal van die leerling (in relatie tot de les), zoals: zien beeldverhalen in het land van herkomst

er hetzelfde uit? (groep 5), of: in welke taal droom je: in je moedertaal of in het Nederlands? (groep 6)

In reflectieopdrachten is af en toe aandacht voor taalvariëteiten als jongeren- of straattaal (sociolect), streektaal, dialect en worden de leerlingen zich bewust van de context: wanneer ze die taalvariëteit (zouden) gebruiken.

In de transfer van de lessen 6 en 7 (Taal verkennen) worden leerlingen ervan bewust gemaakt dat ze geleerde grammaticale begrippen (ook) nodig hebben bij andere talen. Zo leren ze dat de herkenning van persoonsvorm en onderwerp handig is voor het begrijpen van de grammatica en spelling van het Engels, of dat je de grammatica van een vreemde taal beter en sneller kunt begrijpen als je woordsoorten kunt benoemen (groep 7) en dat je zinnen moet kunnen ontleden omdat je anders de naamvallen van het Duits niet doorziet (groep 8); Ook de toepassing van woordleerstrategieën buiten Pit (externe transfer) bij het luisteren naar of lezen van een andere taal, komt aan de orde (groep 8): je kunt de betekenis van onbekende woorden in die andere taal ook op die manier bedenken.

Benoemen van overeenkomsten en verschillen tussen het Nederlands en andere talen en taalvariëteiten op klank-, woord- en zinsniveau

In de Handleidingen met de lesbeschrijvingen van Pit Taal komen elk leerjaar onder het kopje 'NT2' regelmatig overeenkomsten en verschillen aan de orde tussen het Nederlands en andere talen, zoals vergelijking lidwoorden Nederlands, en gebruik wel of niet in de moedertaal (groep 6), vertellen over het gebruik van klemtonen in de moedertaal. Wat is de functie daarvan? (groep 7), of voorbeelden geven van leenwoorden in de moedertaal (groep 8).

Op zinsniveau komen in Pit taal bij de schrijfstijl de overeenkomsten en verschillen aan de orde bij de volgende taalvariëteiten: formele en informele schrijfstijl, passend (beleefd bijvoorbeeld), wervend en instruerend taalgebruik. Maar ook in de introductie- en reflectieopdrachten bij Pit Taal én bij Pit Spelling in groep 7 en 8 (woordpakketten met leenwoorden) wordt aandacht besteed aan de

overeenkomsten en verschillen tussen het Nederlands en andere talen, en taalvariëteiten.

- * **Verkennen van overtuigingen over verschillende talen en taalvariëteiten**
- * **Verkennen van veranderingen in taalgebruik onder invloed van tijd, media en maatschappelijke ontwikkelingen**

Deze indicatoren komen allebei voor in Pit Taal en Pit Spelling. In Pit Taal (groep 8, hoofdstuk 4, les 1) praten de leerlingen over het gebruik van Engelse leenwoorden in multimedia waarbij ze nadenken over welke Nederlandse equivalenten er zijn. Ook bespreken ze of de Nederlandse taal mooier of beter wordt door leenwoorden en waarom wel of niet. In de laatste opdracht bekijken ze Franse woorden en bedenken welk woord er in het Nederlands veel op lijkt. Als reflectie in Pit Taal komt het verschillende keren voor dat leerlingen hun mening geven over overtuigingen die er zijn over andere talen en taalvariëteiten. Wat veranderingen in taalgebruik betreft: in Pit worden neologismen (niet bestaande woorden) door de leerlingen bedacht en daar wordt op gereflecteerd. En in de reflectieopdrachten van Pit Spelling (groep 8) komt verandering in taalgebruik ook voor.

Domein Literatuur

Hoewel Pit geen leesmethode is, draagt Pit Taal samen met de Pit Projecten op verschillende manieren bij aan de ervaringen van leerlingen met literatuur.

Kerdoel 8 De leerling doet ervaring op met literatuur.

8A: De leerling ontwikkelt een eigen leesvoorkeur.

Pit Taal draagt bij aan het ontwikkelen van de eigen leesvoorkeur van de leerling op verschillende manieren. In de Pit Projecten is een heel project gewijd aan de favoriete verhalen van de leerling en aan framing (groep 8, project 5: De reis van de held).

Lezen en beluisteren van boeken en teksten, van verschillende schrijvers en literaire genres

Pit reikt heel veel verschillende tekstsoorten aan, ook literaire (en authentieke) teksten. In de Algemene Handleiding zijn overzichten van de tekstsoorten per leerjaar opgenomen, ingedeeld in fictie en non-fictie. Hoe groter het aanbod van verschillende tekstsoorten, hoe groter de kans is dat er teksten bij zitten die de leerling persoonlijk aanspreken, waardoor ze een 'leessmaak' ontwikkelen. En in alle jaargroepen (behalve groep 6) is er aandacht voor een voorgelezen verhaal, en hoe dat voorgelezen wordt. In Pit Taal zijn er thema's die met het ontwikkelen van leesvoorkeur te maken hebben. Het duidelijkste voorbeeld daarvan is 'Mee(r) lezen' in groep 8, waarbij de leerlingen praten over hun lievelingsschrijver, waarom dat hun lievelingsschrijver is en waarbij ze een samenvatting maken van hun lievelingsboek.

- * **Geven van een waardeoordeel over gelezen of beluisterde boeken en teksten op basis van literaire genres, eigen interesse en beleavingswereld**
- * **Aangaan van nieuwe leesuitdagingen op basis van eerdere lees-, luister- en kijkervaringen**

De leerling geeft in Pit vaak zijn mening over een (fictie)tekst en ontdekt op deze manier wat hij leuk vindt om te lezen en wat niet.

Leerlingen kunnen over boeken of teksten die ze (vrij) gelezen of beluisterd hebben hun mening vastleggen in 'Mijn boekenlijst' in het Groeischrift Taal bij de leerlijn 'lezen'. Daar kan de leerling zijn leesvoorkeur in kaart brengen. Bovendien wordt de leerling aangemoedigd om veel te lezen: 'Lees wat je leuk vindt, dan breid je vanzelf je woordenschat uit!'

Verwoorden van persoonlijke voorkeur op basis van reflectie op ervaringen met literatuur

In Pit Taal wordt af en toe expliciet aandacht besteed aan deze indicator. Leerlingen spreken bijvoorbeeld hun voorkeur uit over omslagen of ze verwoorden hun leesvoorkeur in de boekenlijst van het Groeischrift. Ook in reflectieopdrachten wordt hun leesvoorkeur besproken.

8B: De leerling verkent de waarde van literatuur.

De leerling verkent de waarde van literatuur in Pit door veel verschillende fictieteksten en vakliteratuur te lezen, over sterk uiteenlopende onderwerpen.

Verwoorden van persoonlijke leeservaring en -beleving na het lezen van literatuur

In Pit wordt aandacht geschonken aan het verwoorden van persoonlijke leeservaring en -beleving: leerlingen geven hun mening over een tekst in Pit Taal, verwoorden in Pit Taal expliciet hun persoonlijke leeservaring en -beleving in groep 8 (hoofdstuk 9: 'Lees mee(r)') en geven aan in 'Mijn boekenlijst' in het Groeischrijft Taal wat ze van een gelezen boek vonden en of ze het kunnen aanbevelen of niet. (Zie voor een meer uitgebreide verantwoording: doelzin 8A.)

- * **Verwoorden van opgedane inzichten en kennis over zichzelf op basis van literatuur;**
- * **Verwoorden van opgedane inzichten en kennis over anderen op basis van literatuur;**
- * **Verwoorden van opgedane inzichten en kennis over de wereld en culturen op basis van literatuur.**

Zie ook doelzin 8A. In les 3, 4 en les 8 van elk hoofdstuk staan leesteksten centraal. Ook in de Pit Projecten wordt veel gelezen. Zowel bij het lezen van fictie (beeldverhaal, gedicht, rap bijvoorbeeld) als bij non-fictie (informatieve teksten) verkrijgen de leerlingen allerlei inzichten en kennis die ze vaak verwoorden aan de hand van vragen in de les (Pit Taal) of verwoorden door ze in te zetten in hun onderzoek en eindproduct (Pit Projecten). En in een reflectieopdracht in Pit Taal (groep 8) komt aan de orde wat de leerlingen hebben geleerd over een andere cultuur van bepaalde boeken of films.

Kerdoel 9: De leerling toont inzicht in literatuur.

9A: De leerling toont inzicht in verhalende teksten.

In Pit Taal wordt veel aandacht besteed aan inzicht in verhalende teksten in de lessen 3 en 8: vooral aan de opbouw (VAD-schema) en wat een verhaal spannend maakt. In de Pit Projecten komen in groep 8 (project 5: De reis van de held) alle indicatoren van dit kerndoel uitgebreid aan bod.

- * **Beschrijven welk probleem of welke wens van een hoofdpersoon de motor van het verhaal is en hoe het verhaal zich ontwikkelt**
- * **Beschrijven van verschillende hoofd- en bijfiguren, helpers en hun karaktereigenschappen**

In de leeslessen van Pit Taal worden de leerling vragen gesteld over de motivatie van de hoofdpersoon, of hoe het verhaal zich verder zal ontwikkelen. Ook beschrijven van hoofd- of bijfiguren komt voor.

Benoemen van verteltechnieken die een schrijver gebruikt om spanning op te bouwen

Verteltechnieken om een verhaal zo spannend mogelijk te maken, komen regelmatig aan bod in Pit Taal, zowel in les 3 als les 8. Vragen die aan bod komen zijn dan: 'Wat heeft de schrijver gedaan om het verhaal zo spannend mogelijk te maken?' 'Welke bijvoeglijke naamwoorden maken het verhaal spannend?' Verteltechnieken die de leerlingen daarna zelf gebruiken bij het schrijven van verhalen.

Beschrijven waar, wanneer en onder welke omstandigheden een verhaal zich afspeelt

In Pit Taal leren de leerlingen (in groep 5, hoofdstuk 8) als leesstrategie zichzelf vragen te stellen tijdens het lezen van het verhaal en zelf de antwoorden te bedenken: wie, wat, waar en waarom in de eerste plaats. Als het verhaal in een andere tijd speelt, wordt daar 'wanneer' aan toegevoegd. De omstandigheden die in het verhaal voorkomen, kunnen ook nog in vragen (al dan niet zelfbedacht) aan de orde komen.

9B: De leerling toont inzicht in genre-kenmerken van literatuur.

Pit Taal draagt hieraan bij door veel verschillende tekstsoorten aan te bieden, waarbij leerlingen op genrekenmerken per tekstsoort reflecteren en zo de tekstsoort leren herkennen.

- * **Onderscheiden van poëzie-, proza- en dramateksten op basis van eenvoudige kenmerken**
- * **Benoemen van kenmerkend taalgebruik in literaire genres: figuurlijk taalgebruik, rijm en ritme**
- * **Benoemen van kenmerkende visuele elementen in literaire genres: illustraties, vormgeving**

In Pit Taal komen in les 3 en 8 veel poëzie- en proza-teksten voor. Diverse genrekenmerken van gedichten komen aan bod: rijmt vaak (maar hoeft niet altijd te rijmen), korte zinnen, indeling in strofes, regels (geen zinnen), gebruik van figuurlijk taalgebruik, spelen met taal, ritme, vaak herhaling van woorden en gebruik van synoniemen. In Pit Taal lezen de leerlingen qua prozateksten bijvoorbeeld een (spannend) verhaal, beeldverhaal, stripverhaal, fabel en een modern sprookje. Bij deze literaire genres komen allerlei genrekenmerken aan bod.

Aandacht voor illustraties is vooral aan de orde bij een spannend verhaal en het beeldverhaal.

Vormgeving krijgt in de beschouwing van de tekst in alle genres aandacht, zoals de opbouw van de vormgeving (gekoppeld aan de inhoud), de indeling in alinea's, het gebruik van de directe en indirecte rede in dialogen. Ook de verschillen in genrekenmerken tussen een gedicht en een verhaal krijgen aandacht.

